

บทที่ 6

บทสรุปและเสนอแนะ

6.1 สรุปการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองน่าน

1) ยุคเมืองบัว (พุทธศตวรรษที่ 18 – พ.ศ. 1902)

การตั้งถิ่นฐานของเมืองบัว

ตามพงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงการเลือกทำเลที่ตั้งเมืองบัวว่าพญาภูคาให้ฤาษีเถรแดงเป็นผู้เลือกชัยภูมิที่ตั้งของเมือง โดยเมืองบัวตั้งอยู่บนเนินเขาและมีพื้นที่ราบเพื่อการเกษตรอยู่ทางทิศตะวันออก ลักษณะของการสร้างเมืองเช่นนี้ สันนิษฐานว่ามีสาเหตุมาจาก

1. วัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานของคนในลุ่มแม่น้ำกก

2. สภาพภูมิประเทศที่มีพื้นที่ราบอยู่จำกัด ทำให้มีการสร้างเมืองอยู่บนเนินเขาและสงวนพื้นที่ราบไว้เพื่อทำการเกษตร

3. เพื่อป้องกันภัยจากน้ำป่าท่วมตัวเมือง

รูปแบบ รูปร่างของเมือง

รูปร่างของเมืองบัวมีลักษณะยาวรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 400- 600 เมตร มีคูเมืองล้อมรอบหนึ่งชั้น ขนาดคูเมืองมีความ กว้างประมาณ 3 - 4 เมตร ลึกประมาณ 2 - 3 เมตร

สิ่งปลูกสร้าง

วัดพระธาตุเบ็งสกัด สันนิษฐานว่าเป็นวัดที่สำคัญของเมืองบัว ตามคติการสร้างวัดพระธาตุเพื่อเป็นศูนย์กลางเมือง วัดพระธาตุเบ็งสกัดสร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1875 – 1876 โดยพญาภูคาเจ้าผู้ครองเมืองย่าง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นรูปแบบพื้นบ้านไทลื้อ

2) ยุคเวียงกุเพียงแซ่แห่ง (พ.ศ. 1902 - 1911)

การตั้งถิ่นฐานของเวียงกุเพียงแซ่แห่ง

การตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้เกิดขึ้นจากความต้องการในการขยายตัวของเมืองวรนครที่อยู่บนพื้นที่ดอนบนของแม่น้ำน่าน เนื่องจากที่ราบเมืองน่านซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเวียงกุเพียงแซ่แห่งนั้นมีขนาดกว้างขวางกว่า การย้ายศูนย์กลางเมืองครั้งนี้พญาผากองใช้การสร้างพระธาตุแซ่แห่งเป็นกุศโลบายและทำการสร้างเมืองใหม่บนดอยกุเพียง ซึ่งเป็นเนินเขาเตี้ยๆ มีเทือกเขาโอบล้อมอยู่ทางทิศตะวันออกและทิศใต้ ส่วนทิศเหนือเป็นพื้นที่ราบสำหรับทำการเกษตร โดยมีแม่น้ำเกียนและแม่น้ำลิ่งไหลผ่าน

รูปแบบ รูปร่างของเมือง

เวียงภูเพียงแช่แห้งมีรูปแบบและรูปร่างของเมืองคล้ายกับเมืองบัว คือสร้างเมืองอยู่บนเนินเขา รูปร่างของเมืองมีเป็นรูปวงรี มีการสร้างเมืองล้อมรอบด้วยกำแพงดินสองชั้น หนาไปด้วยคูน้ำ อยู่ระหว่างกลาง

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินประกอบด้วย พื้นที่ศาสนาสถาน อันมืองค์พระธาตุแช่แห้งเป็นวัดหลวงใจกลางเมืองตามคติความเชื่อเรื่องพระธาตุใจกลางเมือง ทิศเหนือของเมืองเป็นที่ตั้งของคุ้มหลวงที่อยู่ของเจ้าผู้ครองนครและเชื้อพระวงศ์ ส่วนทิศใต้เป็นที่อยู่ของราษฎรทั่วไป และมีพื้นที่ราบเชิงดอยทางทิศเหนือเป็นพื้นที่เกษตรกรรม รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในยุคนี้ เป็นไปตามความเชื่อในเรื่องเมืองมีชีวิต ที่แบ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็นหัวเวียง กลางเวียง และท้ายเวียง คือคุ้มเจ้าเมืองอยู่บริเวณหัวเวียง กลางเวียงเป็นวัดหลวง และท้ายเวียงเป็นที่อยู่อาศัยราษฎร

รูปแบบการคมนาคม

การคมนาคมติดต่อกับเมืองอื่นๆ ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก การคมนาคมภายในเมืองสันนิษฐานว่าเป็นเส้นทางเดินที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมือง

สิ่งปลูกสร้าง

สิ่งปลูกสร้างหลักภายในเมืองยุคเวียงภูเพียงแช่แห้งได้แก่ วัด วัง(คุ้ม) และกำแพงเมือง คุ้มหลวงหรือที่ประทับของเจ้าเมืองตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือของเมือง ปัจจุบันเป็นบริเวณสวนรุกขชาติแช่แห้ง โดยมีวัดพระธาตุแช่แห้งเป็นวัดหลวงใจกลางเมืองที่มีความสำคัญคือเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ได้รับมาจากสุโขทัย รูปแบบสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์วัดแช่แห้ง เป็นเจดีย์ศิลปะแบบล้านนา และมีการบูรณะซ่อมแซมในหลายยุคสมัยทำให้ปรากฏทั้งศิลปพม่าและศิลปะที่เป็นรูปแบบเฉพาะของเมืองน่าน

สำหรับกำแพงเมือง เป็นเนินดินที่ขุดขึ้นมาเพื่อใช้เป็นที่ระบายน้ำและป้องกันศัตรู ลักษณะเป็นคูน้ำคันดินล้อมรอบ 2 ชั้น โดยเฉลี่ยคันดินมีความสูงประมาณ 2-3 เมตร คูน้ำลึกประมาณ 3-4 เมตร และกว้างประมาณ 3-4 เมตร

3) ยุคเวียงใต้ (พ.ศ. 1911 - 2362)

การตั้งถิ่นฐานของเวียงใต้

การตั้งถิ่นฐานในยุคเวียงใต้เกิดขึ้นเนื่องจากเวียงภูเพียงแช่แห้งเกิดความแห้งแล้ง พญาผากองผู้ครองนครในขณะนั้นจึงย้ายเมืองจากเวียงภูเพียงแช่แห้งมายังบริเวณบ้านห้วยไคร้ที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน โดยมีชื่อเรียกว่า เวียงน่าน

สภาพภูมิประเทศของเวียงน่าน ถือว่าเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานของชาวไท ยวนคืออยู่บนที่ราบขนาดใหญ่ มีภูเขาโอบล้อมและติดกับแม่น้ำน่านทางทิศตะวันออก

รูปแบบรูปร่างของเมือง

รูปแบบของเมืองในยุคเวียงใต้ เป็นลักษณะของเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากการสร้างเมืองของวัฒนธรรมทราวดี คือนิยมสร้างเมืองในพื้นที่ลุ่ม มีคันน้ำและคูดินล้อมรอบ โดยใช้คูเมืองด้านหนึ่งติดกับแม่น้ำ ส่วนด้านที่เหลือจะขุดคูต่อเติมโดยรอบ โดยรูปร่างของเมืองมีลักษณะคล้ายวงกลมมีกำแพงล้อมรอบ 3 ด้าน และมีลำน้ำน่านทำหน้าที่เป็นกำแพงเมืองด้านตะวันตกเฉียงใต้

การใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินมีความคล้ายคลึงกับยุคเวียงญเพียงแซ่แห่ง กล่าวคือการใช้ที่ดินหลักๆ ประกอบไปด้วย พื้นที่ศาสนาสถาน ที่อยู่อาศัยของเจ้านายและเชื้อพระวงศ์ และที่อยู่อาศัยของราษฎรทั่วไป รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองน่านในยุคเวียงใต้มีการผสมกันระหว่างคติความเชื่อเรื่องเมืองเป็นสิ่งมีชีวิตและความศรัทธาในพุทธศาสนาของคนในท้องถิ่น โดยมีการกำหนดพื้นที่บริเวณกลางเมืองให้เป็นศูนย์กลางของเมือง อันเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุช้างค้ำ ซึ่งเป็นวัดหลวงใจกลางเมืองและคุ้มของเจ้าเมืองผู้ครองอำนาจการปกครอง พื้นที่ด้านเหนือเป็นที่อยู่ของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ส่วนราษฎรทั่วไปอาศัยอยู่บริเวณตอนใต้ของเมืองและใกล้กับบริเวณศาสนาสถานหรือที่เรียกว่า “กลุ่มศรัทธาวัด”

รูปแบบการคมนาคม

การคมนาคมติดต่อกับเมืองอื่นๆ ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก เส้นทางคมนาคมทางบกใช้การเท้าทางโดยช้าง ม้า สำหรับการคมนาคมภายในเมืองสันนิษฐานว่าเป็นเส้นทางเดินที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินต่างๆ

สิ่งปลูกสร้างภายในเมือง

สิ่งปลูกสร้างหลักภายในเมืองประกอบด้วย วัด วัง (คุ้ม) กำแพงเมือง เหมือนตัวเวียงญเพียงแซ่แห่ง ในสมัยเวียงน่านนี้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของล้านนาเป็นเวลา 108 ปี และอยู่ภายใต้อำนาจของพม่า 225 ปี รวมทั้งกลายเป็นเมืองร้าง 2 ครั้ง

ในระยะเวลาที่อยู่ภายใต้อำนาจของล้านนาถือว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา โดยยุคนี้มีการสร้างวัดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยภายในเขตกำแพงเมืองมีการสร้างวัดขึ้น 7 แห่ง โดยมีวัดพระธาตุช้างค้ำเป็นวัดหลวงใจกลางเวียง

กำแพงเมืองในยุคนี้แต่เดิมเป็นคันดินคล้ายกำแพงดินบริเวณเวียงญเพียงแซ่แห่ง และได้มีการสร้างกำแพงขึ้นใหม่โดยเปลี่ยนเป็นกำแพงที่ทำด้วยไม้ซุงทั้งหมด เนื่องจากวิธีการสู้รบที่เปลี่ยนแปลงไปจากระยะประชิดตัวมาเป็นการใช้ปืนใหญ่

นอกจากวัด วัง และคุ้มแล้ว ในยุคนี้อีกพบว่ามีการสร้างช่วงเมือง และมิ่งเมืองเกิดขึ้น โดยช่วงเมือง เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมของเมือง มีลักษณะเป็นสนามโล่ง กว้างมีพื้นที่อยู่ระหว่างด้านหน้าหอคำกับวัดพระธาตุช้างค้ำอันเป็นแบบแผนเช่นเดียวกันกับเมือง ล้านนาอื่นๆ ส่วนมิ่งเมือง หรือเสามิ่งเมือง เป็นเสามงคลประจำเมือง สร้างขึ้นเป็นการกำหนด ชัยภูมิอันเป็นมงคลที่อยู่บริเวณกลางเมือง การปรากฏของช่วงเมืองและมิ่งเมืองนี้ คาดว่าเป็น อิทธิพลของล้านนาที่เข้ามาสู่ตัวเมืองน่าน

4) ยุคเวียงดงพระเนตร (พ.ศ. 2362 - 2397)

การตั้งถิ่นฐานของเวียงดงพระเนตร

การตั้งถิ่นฐานบริเวณเวียงดงพระเนตรเกิดขึ้นจากการเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ที่บริเวณเวียง น่าน ทำให้บ้านเรือนเสียหายเจ้าสุมนเทวราชผู้ครองนครในขณะนั้นจึงย้ายเมืองขึ้นไปตั้งบนดง เหนียดช้าง ทางตอนเหนือของแม่น้ำน่าน เรียกว่า "เวียงดงพระเนตร" หรือ "เวียงเหนือ" และ เรียกตัวเวียงเดิมว่า "เวียงใต้"

สภาพพื้นที่บริเวณดงพระเนตรเป็นที่ดอน อยู่ห่างจากตัวเวียงเก่า 3 กิโลเมตร และห่างจาก แม่น้ำน่าน 800 เมตร บริเวณเวียงดงพระเนตรนี้ แต่เดิมมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอยู่ก่อนแล้ว ส่วนใหญ่เป็นชาวไทลื้อที่อพยพมาจากเมืองเชียงแสน

รูปแบบ รูปร่างของเมือง

รูปแบบของเมืองในยุคนี้นี้เป็นเมืองที่มีรูปทรงเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม ล้อมรอบบริเวณ 2 ชั้น ผังเมืองมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย แบ่งเป็นสัดส่วนชัดเจนระหว่างเมืองชั้นในและชั้นนอก แสดง ให้เห็นถึงวิทยาการของเมืองที่พัฒนาจากยุคก่อนๆ

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ประกอบไปด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักๆ ได้แก่พื้นที่ศาสนสถานที่เป็นศูนย์กลางของ เมืองและชุมชน พื้นที่อยู่อาศัยของเจ้านาย และที่อยู่อาศัยของราษฎรทั่วไป

พื้นที่ศาสนสถานมีการกระจายตัวอยู่ทั้งภายในและภายนอกกำแพงเมืองมีวัดสำคัญคือ วัดสภารศ เป็นวัดหลวงตั้งอยู่กลางเมืองบริเวณภายในกำแพงเมืองชั้นในเป็นที่ตั้งของหอคำและที่ อยู่อาศัยของชนชั้นปกครองที่อยู่อาศัยของราษฎรมีการกระจายตัวอยู่รอบๆ พื้นที่ศาสนสถาน ส่วนพื้นที่ทางทิศตะวันตกของเมืองเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

รูปแบบการคมนาคม

เส้นทางของเมืองมีลักษณะเป็นตารางสี่เหลี่ยม เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ศาสนสถาน ที่อยู่ อาศัย และกำแพงเมืองชั้นใน

สิ่งปลูกสร้างภายในเมือง

สิ่งปลูกสร้างหลักภายในเมืองมีรูปแบบคล้ายคลึงกับเวียงน่าน คือประกอบไปด้วย วัด วัง (คุ้ม) กำแพงเมือง ชวงเมือง และมิ่งเมือง ในยุคเวียงดงพระเนตรมีวัดสถาปนาเป็นวัดหลวงใจกลาง เวียงและมีวัดอื่นๆ กระจายตัวอยู่ทั้งภายในและภายนอกกำแพงเมือง โดยภายในเขตกำแพงเมือง ชั้นในเป็นที่ตั้งของคุ้มเจ้าเมือง

กำแพงเมืองมีลักษณะเป็นกำแพงอิฐ มีคูเมืองด้านตะวันออกยาว 940 ต่ำ ด้านตะวันตกกว้าง 9 ศอก สำหรับตำแหน่งที่ตั้งของชวงหลวงและเสามิ่งเมือง สันนิษฐานว่าเป็นพื้นที่บริเวณหน้าวัดสถาปนา ในปัจจุบันเป็นพื้นที่สวนสาธารณะของชุมชนวัดสถาปนา

5) ยุคเวียงน่าน (พ.ศ.2397 - 2474)

การตั้งถิ่นฐานในยุคเวียงน่าน

ยุคเวียงน่านเป็นการย้ายศูนย์กลางเมืองกลับไปยังตัวเวียงใต้ หรือ ตัวเมืองน่านเก่า ณ บ้านห้วยไคร้อีกครั้ง หลังจากที่กระแสน้ำเปลี่ยนทิศทาง เนื่องด้วยตัวเวียงเดิมมีพื้นที่กว้างขวางกว่า และเป็นที่ตั้งของศาสนสถานที่สำคัญ เช่น วัดพระธาตุช้างค้ำ วัดภูมินทร์

รูปแบบรูปร่างของเมือง

ตัวเมืองเวียงน่านมีรูปแบบเช่นเดียวกับในสมัยเวียงใต้ กล่าวคือรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าออกสู่มแม่น้ำน่านทางทิศตะวันออก มีการสร้างกำแพงขึ้น 4 ด้าน ด้านยาวทอดไปตามลำน้ำน่าน ขนาดแต่ละด้านไม่เท่ากัน มีคูล้อม 3 ด้าน เว้นด้านตะวันออกที่มีลำน้ำน่านเดิมกั้นอยู่

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นไปตามการกำหนดของเจ้าผู้ครองนคร โดยมีความคล้ายคลึงกับเมืองในยุคก่อนๆ คือเจ้าผู้ครองนครเจ้านายเชื้อพระวงศ์ อาศัยอยู่ใน คุ้ม หรือวังใจกลางเมือง ล้อมรอบด้วยเหล่าข้าราชการ และพ่อค้า ส่วนชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันบริเวณกำแพงเมือง ใกล้กับพื้นที่ศาสนสถานซึ่งเป็นไปตามหลักทฤษฎีของเมืองน่าน โดยมีการกำหนดพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ที่แตกต่างกัน อันประกอบด้วยพื้นที่ที่เป็น บริเวณอายุ เดชศรี มูล อุตสาหะ มนตรี กาลกนิ

ในช่วงปลายของยุคเวียงน่านมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยตั้งอำนาจมาอยู่ที่ส่วนกลางและส่งข้าหลวงเข้ามาจัดระเบียบราชการในเมืองน่าน ประกอบกับการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีและความต้องการในการพัฒนาบ้านเมืองส่งผลให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีสถานศึกษาเพิ่มขึ้น ภายในตัวเวียงเป็นโรงเรียนสอนหนังสือไทยที่พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช สร้างขึ้น ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารส่วนนอกเขตกำแพง

เมืองบริเวณดงพระเนตร เป็นโรงเรียนหนังสือของมิชชันนารีซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นโรงเรียน
น่านคริสเตียนศึกษาในปัจจุบัน

รูปแบบการคมนาคม

การคมนาคมภายในเขตเมืองถนนยังมีสภาพไม่ดีนัก ขนาดทางมีเพียงแค่ออกเดินได้ อยู่ใน
ภายในกำแพงเมือง เส้นถนนไม่ซับซ้อนมีลักษณะเป็นตารางเชื่อมต่อระหว่างคุ้มหลวงกับวัดและ
เชื่อมไปยังประตูเมืองทั้ง 7 แห่ง ได้แก่ ถนนผากอง ถนนอรียวงค์ ถนนเจ้าฟ้า ถนนสุริยพงษ์ และ
ถนนมหาพรหม ส่วนการเชื่อมต่อไปยังเวียงกุเพียงแซ่แห่งและเวียงดงพระเนตร (เวียงเหนือ) นั้น
มีเส้นถนนจากวัดพระธาตุแซ่แห่งข้ามสะพานสู่เมืองน่านย่านประตูน้ำเชื่อมต่อกับถนนมหาวงค์
และมีถนนมหายศ กับถนนสุมนเทวราช ทอดยาวขนานไปกับลำน้ำเชื่อมต่อไปยังเวียงดงพระเนตร

รูปแบบสิ่งปลูกสร้าง

ตัวเมืองน่านในปีพ.ศ. 2400 ถือว่ามีองค์ประกอบของเมืองที่สมบูรณ์ตามแบบแผนของ
เมืองล้านนากล่าวคือประกอบด้วย กำแพงเมือง ประตูเมือง ชวงเมือง วัด วัง(หอคำ) ใจเมือง มิ่ง
เมือง กล่าวคือ กำแพงเมืองน่านมีลักษณะเป็นกำแพงก่ออิฐถือปูน ด้านขนาดกำแพงกว้าง 20 เส้น
ยาว 40 เส้น มีกำแพงทั้งหมด 4 ด้าน เพราะตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวกำแพงสูงจากพื้นดิน
ประมาณ 2 วา มีเชิงเทินกว้าง 3 ศอก ประกอบด้วยใบเสมาตรงมุมกำแพงป้อมไว้ทั้ง 4 แห่ง มีปืน
ใหญ่ประจำป้อม ป้อมละ 4 กระบอก มีประตู 7 ประตู ประตูเมืองแต่ละประตูมีการกำหนดบทบาท
หน้าที่แตกต่างกันไป ตามตำแหน่งที่ตั้งที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต คติความเชื่อและสภาพแวดล้อมเช่น
ประตูชัยที่ใช้สำหรับเจ้าผู้ครองนครและเจ้านายชั้นสูงเสด็จทางชลมารคสู่กรุงเทพฯ ส่วนประชาชน
ทั่วไปใช้ประตูน้ำเข้ม ประตูหนองห้าเป็นประตูทางทิศตะวันตกซึ่งเชื่อมต่อกับพื้นที่เกษตรรอบนอก
ของเมือง จึงเป็นประตูที่ใช้สำหรับนำผลผลิตทางการเกษตรกลับเข้าเมือง ประตูท่าลี่เป็นประตูที่ใช้
นำศพผู้ตายออกจากเวียง เพื่อนำไปเผาที่นอกเมือง ณ สุสานดอนไชย เป็นต้น

ชวงเมืองเป็นลานโล่งซึ่งตั้งอยู่ตั้งอยู่ระหว่างคุ้มหลวง(หอคำ)และวัดหลวงกลางเวียง มีวัด
หัวชวงอยู่ทางทิศเหนือและวัดภูมินทร์อยู่ทางทิศใต้ ใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี และงาน
ประเพณีต่างๆ เช่น การต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การจัดขบวนเสด็จออกนอกเมือง การตั้งศพ
เจ้านายก่อนนำไปปลงหรือเผานอกเมือง การทำพิธีพุทธาภิเษก จัดแสดงมหรสพ พิธีสมโภช
ช้างเผือก พิธีสวนสนาม ตลอดจนเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง

เสามิ่งเมืองเป็นสิ่งกำหนดตำแหน่งของเมือง ซึ่งมีมาพร้อมกับการเมืองในระยะแรกๆ ส่วน
ใจเมือง หรือสะดือเมืองตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองโดยเชื่อว่าเป็นที่สถิตของเทวดาอารักษ์รักษา
เมือง ที่เรียกว่า เลื้อเมือง โดยเลื้อเมืองของเมืองน่านสันนิษฐานว่าเป็นต้นโพธิ์กลางชวงเมือง
ระหว่างคุ้มหลวงและวัดหลวง ที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดน้อย

ในสมัยเวียงน่านนี้ได้มีการสร้างหอคำขึ้นมาในบริเวณคุ้มหลวง โดยหอคำนั้นเปรียบเป็นเครื่องประดับเกียรติพิเศษสำหรับเจ้าผู้ครองนคร ซึ่งเจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ และเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้รับฐานันดรศักดิ์สูงกว่าเจ้าผู้ครองนครน่านองค์อื่นๆ อาคารหอคำหลังแรกสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2400 โดยมีลักษณะเป็นเรือนไม้สักผสมไม้ตะเคียน ต่อมาเมื่อพ.ศ. 2446 ในสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้มีการรื้ออาคารหอคำหลังเดิมแล้วสร้างหอคำขึ้นใหม่ เป็นอาคารไทยผสมศิลปะสถาปัตยกรรมตะวันตก 2 ชั้น ในปัจจุบันอาคารหอคำถูกใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน

6) ยุคเทศบาลเมืองน่าน (พ.ศ. 2474 - ปัจจุบัน)

เมื่อพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. 2461 เจ้ามหาพรหมสุรธาตา เจ้าอุปราชได้ขึ้นครองเมืองน่านสืบแทน รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ลดอำนาจของเจ้าผู้ครองนครน่านลงและได้จัดส่งข้าราชการ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด คลังจังหวัด สรรพากรจังหวัด ฯลฯ มาประจำการ และเมื่อเจ้ามหาพรหมสุรธาตาถึงแก่พิราลัยในพ.ศ. 2474 ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครน่านก็ถูกยกเลิกแต่นั้นมา และมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475 ในพ.ศ. 2479 เมืองน่านได้รับการยกฐานะให้เป็นเทศบาลเมืองน่าน และมีการกำหนดบทบาทให้เป็นศูนย์กลางการปกครองของจังหวัด

รูปแบบ รูปร่างของเมือง

ขอบเขตเทศบาลเมืองน่านเป็นการรวมเอาพื้นที่ของเวียงน่านและเวียงดงพระเนตรเข้าไว้ด้วยกัน รูปร่างของเมืองมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าทอดยาวขนานไปตามลำน้ำน่าน อาณาเขตพื้นที่ทั้งหมด 5.4 ตารางกิโลเมตร

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการที่เมืองน่านได้ยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลเมืองน่าน จึงทำให้กลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและการศึกษาของจังหวัด ทำให้มีลักษณะการใช้ที่ดินของเมืองมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ พื้นที่อยู่อาศัยของประชาชนมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นในบริเวณเขตเมืองเก่าเนื่องจากพื้นที่ในเมืองไม่ถูกจำกัดสิทธิโดยชนชั้นปกครองเหมือนเช่นอดีตและการพัฒนาสาธารณูปโภคสาธารณูปการภายในเมือง อันเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้พื้นที่อยู่อาศัยในเขตเมืองเก่าเพิ่มมากขึ้นรวมถึงการเพิ่มขึ้นของพื้นที่พาณิชยกรรม โดยเฉพาะบริเวณเส้นถนนอนันตวรฤทธิเดช ถนนสุนทรเทวราช

นอกจากนี้การที่เทศบาลเมืองน่านเป็นศูนย์กลางอำนาจ การปกครองของจังหวัด ส่งผลให้มีการสร้างสถานที่ราชการต่างๆ เพิ่มขึ้น ดังนั้นในยุคนี้จึงมีสถานที่ราชการเกิดขึ้นมากกว่ายุคก่อน โดยเฉพาะพื้นที่ในตัวเมืองเก่า สถานที่ราชการส่วนใหญ่มาจากที่ดินของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่

ขายหรือบริจาคให้แก่รัฐบาล เช่น ศาลาว่าการจังหวัดน่าน สำนักงานที่ดินจังหวัดน่าน
สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดน่าน สำนักงานเทศบาลเมืองน่าน เป็นต้น

รูปแบบการคมนาคม

เส้นทางถนนพัฒนามาจากเส้นทางเกวียน ทางเดินเท้าในอดีต มีการปรับถนนจากถนนดิน
เป็นถนนลาดยาง แต่ไม่ได้ขยายพื้นที่ถนนเนื่องจากมีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นข้างไว้ และสร้างถนน
สายรองและสายย่อยเชื่อมต่อในแต่ละชุมชน และจากความต้องการในการขยายเมืองและพัฒนา
ทางเศรษฐกิจของเมือง ได้มีการรื้อแนวกำแพงเมืองเดิมออกและสร้างเป็นเส้นทางถนนภายในเมือง
ได้แก่ ถนนอนันตวรฤทธิเดช ถนนรอบเมืองด้านตะวันตก ถนนรอบเมืองด้านใต้ ถนนรอบ
กำแพงเมืองด้านทิศเหนือ และถนนสุมนเทวราช รูปแบบของถนนในเขตเทศบาลมีเป็น
ลักษณะกริด ส่วนที่เชื่อมต่อไปยังพื้นที่อื่น ๆ นอกเมืองน่านเป็นรูปแบบของรัศมี

รูปแบบสิ่งปลูกสร้าง

การเปลี่ยนแปลงของสิ่งปลูกสร้างที่เห็นได้ชัดคือ กำแพงเมือง ประตูเมือง และป้อมปืน
ใหญ่ ที่ถูกรื้อถอนทำลาย และกลายเป็นส่วนหนึ่งของถนนในปัจจุบัน ในขณะที่สิ่งปลูกสร้างอื่นๆ
ส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านของประโยชน์ใช้สอยและกรรมสิทธิ์ เช่น หอคำหรือคุ้มหลวง
รวมถึงช่วงหลวงของเมืองได้กลายมาเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน หรือคุ้มเจ้านายต่างๆ ก็
เปลี่ยนมาเป็นสถานที่ของราชการ ส่วนบริเวณศาสนสถานหรือสิ่งปลูกสร้างตามคติความเชื่อ
ดั้งเดิมของเมือง เช่น มิ่งเมือง เสือเมือง ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

จากการศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองน่านและการ
เปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า การสร้างเมืองในยุคประวัติศาสตร์นั้นให้ความสำคัญ
กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพทางสังคมเป็นหลัก เห็นได้จากการเลือกทำเลที่ตั้งเมือง
ที่ต้องประกอบไปด้วย ภูเขา แม่น้ำ และที่ราบ และสิ่งปลูกสร้างภายในเมืองสะท้อนให้เห็นถึง
วัฒนธรรม คติความเชื่อ และแบบแผนในการดำเนินชีวิต เช่น การสร้างเมืองในยุคเวียงน่านที่มี
การกำหนดตำแหน่งประตูเมืองให้มีบทบาทที่แตกต่างกัน การใช้ระบบรักษาเมืองในการกำหนด
ลักษณะกิจกรรมภายในเมือง การสร้างมิ่งเมือง สะดือเมือง วัดพระธาตุใจกลางเมือง เพื่อเป็น
ศูนย์รวมจิตใจของคนในเมือง เป็นต้น

ในปัจจุบันโครงสร้างและองค์ประกอบเหล่านี้ บางอย่างยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน
บางอย่างถูกรื้อถอนทำลาย หรือถูกลดความสำคัญลง กำแพงเมือง คูเมือง ประตูเมือง ป้อมปืน
ใหญ่ หนองน้ำ เป็นองค์ประกอบของเมืองที่เคยมีความสำคัญในอดีตและหมดความสำคัญลงเมื่อ
สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ถูกแทนที่ด้วยองค์ประกอบของเมืองในสมัยใหม่ เช่น พื้นที่
ถนน ย่านพาณิชยกรรม ในขณะที่องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความศรัทธาและคติ

ความเชื่อของคนในเมือง อาทิ วัดพระธาตุใจกลางเมือง วัดพระธาตุนนอย มิ่งเมือง ชวงเมือง ใจเมือง หอคำ ยังคงอยู่และกลายเป็นองค์ประกอบที่มีคุณค่าของเมืองในปัจจุบัน

6.2 สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง

1) ปัจจัยทางด้านกายภาพ

ปัจจัยด้านกายภาพเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานของเมืองในระยะเริ่มต้น โดยเป็นตัวกำหนดทำเลที่ตั้งของเมืองโดยจะเห็นว่าการเลือกทำเลที่ตั้งของเมืองนานในทุกยุคสมัยนั้น ล้วนต้องประกอบไปด้วย ที่ราบ แหล่งน้ำ และภูเขา เป็นสำคัญ นอกจากนี้สภาพภูมิประเทศที่ถูกโอบล้อมด้วยเทือกเขาสูงชัน ก็เป็นปัจจัยจำกัดในการคมนาคมติดต่อกับเมืองรอบข้าง ทำให้เมืองนานเปรียบเสมือนเมืองปิด มีความเจริญที่ช้ากว่าบ้านเมืองอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ องค์ประกอบของเมืองนานจนปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก

2) ปัจจัยทางสังคม

ความศรัทธาและคติความเชื่อ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างและองค์ประกอบของเมืองตั้งแต่ยุคสร้างเมืองบัว ความศรัทธาในภูเขาศักดิ์สิทธิ์ก่อให้เกิดการสร้างเมืองที่โอบล้อมภูเขาและมีองค์พระธาตุอยู่ตรงกลาง คติความเชื่อในการสร้างเมืองที่เด่นชัดเกิดขึ้นในยุคเวียงนานที่มีการให้หลักทักขานเมืองมาจัดลำดับพื้นที่ความสำคัญของเมือง ก่อให้เกิดการแบ่งย่านการใช้ประโยชน์ที่ดินตามหลักทักขาน

การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อรูปแบบของสิ่งปลูกสร้างภายในเมือง เมืองนานได้รับอิทธิพลจากเมืองรอบข้างตามยุคสมัยต่างๆ ซึ่งส่งผลให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานกันทั้งสุโขทัย ล้านนา และพม่า จนกลายมาเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมเฉพาะแบบของเมืองนานดังที่เห็นในวัดภูมินทร์

ในยุคสมัยปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนต่อโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองนาน คติความเชื่อต่างๆ ลดน้อยลงไป การใช้ประโยชน์ที่ดินไม่อิงตามหลักทักขานเมือง เปลี่ยนเป็นขึ้นอยู่กัแหล่งพาณิชยกรรมและเส้นทางคมนาคมเป็นหลัก อย่างไรก็ตามความศรัทธา ประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างก็ยังคงอยู่และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์ประกอบที่สำคัญ อาทิ วัด มิ่งเมือง ใจเมือง ชวงเมือง ยังคงอยู่

3) ปัจจัยทางการเมือง การปกครอง

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบเจ้าผู้ครองนครเป็นระบบประชาธิปไตย ส่งผลให้ทิศทางการเติบโตของเมืองนานขึ้นอยู่กันโยบายการพัฒนาเมืองของรัฐบาลเป็นหลัก การยก

ฐานะเมืองน่านเป็นเทศบาลและกำหนดบทบาทให้เป็นศูนย์กลางการปกครอง การบริหารและเศรษฐกิจภายในเมือง ประกอบกับการพัฒนา ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ทำให้เมืองมีการขยายตัวที่เพิ่มมากขึ้น และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการรื้อถอนกำแพงเมือง เพื่อการขยายตัวของถนน

4) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

แต่เดิมเมืองน่านมีระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงดูตนเอง เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรมีจำกัด แต่จากการที่มีบ่อเกลือและเตาเผาเป็นของตนเองทำให้เมืองน่านสามารถทำการค้าขายกับหัวเมืองรอบข้างได้บ้าง หากแต่ด้วยปัจจัยทางสภาพแวดล้อมทำให้ระบบเศรษฐกิจของน่านยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองเกิดขึ้นหลังจากการตัดถนนสายแพร่-น่านในพ.ศ. 2473 โดยก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินใหม่ๆ เกิดขึ้น เช่น โรงแรม โรงบ่มไບยา และเมื่อเมืองน่านกลายเป็นเทศบาลเมือง และเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของจังหวัด ก็ทำให้เกิดย่านพาณิชยกรรมขึ้นในบริเวณถนนสุมนเทวราช ทำให้เกิดการกระจุกตัวหนาแน่นในบริเวณดังกล่าว

5) ปัจจัยทางเทคโนโลยี

การพัฒนาเทคโนโลยี วิทยาการใหม่ๆ ในแต่ละยุคสมัย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ภายในเมือง การนำปืนใหญ่เข้ามาในการทำสงครามก่อให้เกิดการสร้างกำแพงเมืองด้วยท่อนซุง แทนการให้กำแพงดิน และเมื่อวิทยาการที่เพิ่มมากขึ้น กำแพงดินก็เปลี่ยนเป็นกำแพงอิฐ วิทยาการที่พัฒนามากขึ้นยังส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเมือง โดยจากพื้นที่สูง มาเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง เมื่อมีการสร้างเหมืองฝายเพื่อผันน้ำออกจากเมืองและกักเก็บใช้ในการเกษตร และในปัจจุบันการเข้ามาของรถยนต์ ก่อให้เกิดรูปแบบการคมนาคมที่เปลี่ยนแปลงไป เมืองเริ่มมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยมีทิศทางเติบโตตามเส้นทางคมนาคมเป็นหลัก

จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองน่านพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกิดจากปัจจัยที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือในยุคเริ่มก่อสร้างบ้านเมือง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองคือปัจจัยทางด้านกายภาพ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ และปัจจัยทางสังคมอันได้แก่คติความเชื่อ และอิทธิพลจากวัฒนธรรมของเมืองข้างเคียง อันเป็นผลให้เกิดโครงสร้างและองค์ประกอบของเมืองที่มีเอกลักษณ์และสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในอดีต

และเมื่อเมืองมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยที่เข้ามามีอิทธิพลแทนที่ก็คือ ปัจจัยด้านวิทยาการ เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ ที่ส่งผลให้เมืองมีการพัฒนาและเติบโตมากขึ้น โดยมีปัจจัย

ด้านการเมืองการปกครอง อันได้แก่นโยบายของรัฐในการพัฒนาเมือง เป็นตัวกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของเมืองในปัจจุบัน

จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองน่าพบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกิดจากปัจจัยที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือในยุคเริ่มก่อสร้างบ้านเมือง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองคือปัจจัยทางด้านกายภาพ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ และปัจจัยทางสังคมอันได้แก่คติความเชื่อ และอิทธิพลจากวัฒนธรรมของเมืองข้างเคียง อันเป็นผลให้เกิดโครงสร้างและองค์ประกอบของเมืองที่มีเอกลักษณ์และสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในอดีต

และเมื่อเมืองมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยที่เข้ามาามีอิทธิพลแทนที่ก็คือ ปัจจัยด้านวิทยาการ เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ ที่ส่งผลให้เมืองมีการพัฒนาและเติบโตมากขึ้น โดยมีปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง อันได้แก่นโยบายของรัฐในการพัฒนาเมือง เป็นตัวกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของเมืองในปัจจุบัน

6.3 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง 5 ของเมืองน่าตามแนวความคิดของ Doxiadis

ในอดีตธรรมชาติ (nature) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดและเป็นตัวกำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเมือง แม่น้ำ ที่ราบ และภูเขา ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต และมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อ ประเพณีวิถีชีวิตของคนนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เห็นได้จากในอดีต มีการให้ความสำคัญกับภูเขา ในฐานะแหล่งดินน้ำอาหาร และให้ความสำคัญกับที่ราบเพื่อการเกษตรโดยในกฎหมายหลักคำได้ออกข้อห้ามและบทลงโทษสำหรับผู้บุกรุกพื้นที่เกษตรกรรม ในขณะที่คน (man) และสังคม (society) อันได้แก่ เชื้อชาติ วัฒนธรรม คติความเชื่อ สภาพสังคม เป็นตัวกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิต และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยการสร้าง สิ่งปลูกสร้าง (shell) เช่น บ้าน วัด กำแพงเมือง หนองน้ำ และโครงข่าย (network) คือเส้นถนน มาตอบสนองการดำเนินชีวิต

คนและสังคม ในอดีตมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ยึดถือกับคติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมถึงแม้ภายในเมืองประกอบไปด้วยชนหลายเผ่า ทั้งชนพื้นเมืองเดิม และพวกที่ถูกกวาดต้อนหรืออพยพเข้ามา แต่กลุ่มชนเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกันทางวัฒนธรรม และยอมรับอำนาจและสถานภาพของกันและกัน ก่อให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนน่าในปัจจุบัน โดยสะท้อนให้เห็นจากสิ่งปลูกสร้างในอดีตที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับวิถีชีวิต และสภาพธรรมชาติของเมือง สิ่งปลูกสร้างภายในเมืองมีการจัดวางตำแหน่งที่แน่นอน และไม่รุกล้ำธรรมชาติ

ของเมืองการมีวัด มิ่งเมือง ช่างเมือง รวมถึงการกำหนดบทบาทของประตูเมืองในตำแหน่งต่างๆ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งปลูกสร้าง (shell) กับ ธรรมชาติ (nature) คน (man) และสังคม (society) ในขณะที่โครงข่ายที่เชื่อมต่อ (network) ก็ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบที่สอดคล้องกับความต้องการภายในเมืองเท่านั้น ในขณะที่การเชื่อมต่อระหว่างเมืองรอบข้างยังเป็นไปได้ยาก ทำให้เมืองน่านจึงเปรียบเสมือนเมืองปิด การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นค่อนข้างน้อยในช่วงระยะแรกๆ

ในปัจจุบันบทบาทของธรรมชาติเริ่มลดน้อยลง และกลายเป็นระบบโครงข่ายที่เข้ามามีอิทธิพลแทน พื้นที่เกษตรของเมืองกลายเป็นพื้นที่ถนนเพื่อการติดต่อสัญจรระหว่างเมือง ก่อให้เกิดชุมชนขึ้นในบริเวณเส้นทางสัญจรดังกล่าว คนและสังคมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป มีการรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป ความต้องการความสะดวกสบายก่อให้เกิดระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่เพิ่มมากขึ้นก่อให้เกิดสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในรูปแบบปัจจุบัน และทำลายเอกลักษณ์และความสำคัญของสิ่งปลูกสร้างเดิมลง

จากความสัมพันธ์ดังกล่าว สะท้อนภาพของเมืองน่านให้เห็นว่า เป็นเอกลักษณ์ของเมืองน่านกำลังถูกคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงของโลกในสมัยใหม่ทิศทางการเติบโตของเมืองมีการขยายตัวออกไปทุกทิศทางตามเส้นทางสัญจรเป็นหลัก ในขณะที่วิถีชีวิตของคนเมืองกำลังถูกคลื่นกับกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ทำให้องค์ประกอบของเมืองถูกทำลาย และลดคุณค่าความสำคัญของ

6.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาเมืองน่าน

จากผลการศึกษาที่ผ่านมา ทำให้เห็นภาพรวมของเมืองน่านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพบว่าเมืองน่านเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และมีวัฒนธรรม ประเพณีเป็นของตนเอง ส่งผลให้เกิดโครงสร้างและองค์ประกอบของเมืองที่มีคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของเมืองในปัจจุบัน

พื้นที่ใจเมืองน่าน เนื้อที่ 0.18 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่เมืองเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางจิตใจของคนเมืองน่าน โดยในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวถูกเพิ่มด้วยคุณค่าทางเศรษฐกิจ จากการศึกษาแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องของเมืองน่านในหัวข้อ 4.6 พบว่าเมืองน่านถูกกำหนดบทบาทให้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม โดยมีพื้นที่ใจเมืองเก่า น่านเป็นพื้นที่หลักในการรองรับการท่องเที่ยว

เมื่อมองถึงภาพรวมและแนวโน้มของเมืองในปัจจุบัน เห็นได้ว่า เมืองน่านมีการเติบโตขึ้นตามบทบาทการเป็นศูนย์กลางการบริหารปกครอง และเศรษฐกิจของจังหวัด พื้นที่ชุมชนเมืองมี

การกระจุกตัวอยู่หนาแน่นในเขตเมืองเก่า เนื่องจากเป็นย่านพาณิชย์กรรมหลักของเมือง และมีสาธารณูปโภคสาธารณูปการที่ครบครัน ส่งผลให้เกิดปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ทับซ้อนกับพื้นที่เมืองเก่า และการรुक้าเข้าไปอาศัยในเขตโบราณสถาน ซึ่งถึงแม้ว่าในปัจจุบันมีการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองโบราณสถานภายในพื้นที่ใจเมือง แต่ยังไม่ครอบคลุมถึงพื้นที่ต่อเนื่องโดยรอบโบราณสถาน ทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างองค์ประกอบเก่าของเมืองที่มีคุณค่า กับองค์ประกอบตามวิถีชีวิตสมัยใหม่ เช่น สายไฟฟ้า สายโทรศัพท์บริเวณหน้าวัดสำคัญของเมือง อาคารสิ่งปลูกสร้างทันสมัยในพื้นที่เมืองเก่า สิ่งเหล่านี้ทำให้คุณค่าและเอกลักษณ์ของเมืองน่าถูกลดความสำคัญลง

ในการพัฒนาเมืองเก่าน่าภายในบทบาทการเป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรม จึงควรกำหนดแผนในการอนุรักษ์คุณค่าและเอกลักษณ์ของเมืองน่าให้คงอยู่ โดยใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าควบคุมพื้นที่ภายในเขตเมืองเก่าและพื้นที่ต่อเนื่องของเมือง ควบคู่ไปกับการปลูกจิตสำนึกของคนในเมืองในตระหนักถึงความสำคัญขององค์ประกอบของเมืองเก่า โดยมีมาตรการดังต่อไปนี้

1) กำหนดขอบเขตของเมืองเก่าให้มีความชัดเจน ในปัจจุบันเขตเมืองเก่าน่ายังขาดขอบเขตที่ชัดเจน เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงสภาพไปกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ และบางส่วนถูกบุกรุกเป็นที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะบริเวณแนวกำแพงเมืองทางทิศใต้ ที่กลายมาเป็นอยู่อาศัยของประชาชน และมีการสร้างสิ่งปลูกสร้างรुक้าเข้าไปในเขตคูน้ำ คันดิน ในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ราชพัสดุอยู่ในความดูแลของกรมธนารักษ์ ดังนั้นจึงควรทำยกเลิกสัญญาเช่าที่ในบริเวณที่ดินดังกล่าว เพื่อรักษาความชัดเจนของขอบเขตเมืองเก่าน่า และจัดหาที่ดินทดแทนให้แก่ประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว

2) ควบคุมการก่อสร้างอาคารไม่ให้ทำลายเอกลักษณ์ของเมืองประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ต่อเนื่องกับแนวกำแพงเมืองที่คงสภาพทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ในปัจจุบันเป็นอาคารพาณิชย์กรรมและมีสวนต่อเติมของอาคารบางหลังยื่นลงไปในตัวเมือง โดยมีมาตรการรื้อถอนอาคารที่มีการต่อเติม หรือสร้างใหม่ที่ไม่สอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมเดิม

3) ควบคุมการเติบโตภายในเขตพื้นที่เมืองเก่า โดยวางมาตรการควบคุมการพัฒนาไม่ให้มีมากเกินไป โดยไม่เพิ่มสาธารณูปโภคและสิ่งสาธารณณะเกินความจำเป็น รวมทั้งจัดหาพื้นที่พัฒนาแห่งใหม่และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งกิจการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้มีการขยายตัวในพื้นที่แห่งใหม่

4) ควบคุมการสัญจรภายในพื้นที่เมืองเก่า โดยเฉพาะในย่านพาณิชย์กรรมบริเวณถนนสุนทรเทพราช ซึ่งส่งผลให้เกิดการทำลายบรรยากาศของเมืองเก่า เกิดมลภาวะตลอดจนสร้างความ

เสียหายแก่โบราณจากแรงสั่นสะเทือนของการจราจร จึงควรมีมาตรการจัดระบบโครงข่ายคมนาคมและขนส่งให้เหมาะสมกับการอนุรักษ์เมืองเก่า อาทิ สนับสนุนให้มีการสัญจรขนาดเบาและการเดินเท้าภายในเขตเมืองเก่า การกำหนดระบบขนส่งสาธารณะ ให้ครอบคลุมพื้นที่ภายในตัวเมืองเพื่อลดปัญหาความแออัดของการจราจร

5) รักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองน่าน ในปัจจุบันพื้นที่สีเขียวภายในเมืองเริ่มลดน้อยลง ในขณะที่แม่น้ำน่านซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักมีการรुक้าพื้นที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ทำให้ทัศนียภาพริมฝั่งแม่น้ำน่านสูญเสียเอกลักษณ์ลงไป โดยใช้มาตรการทางผังเมืองควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณริมฝั่งแม่น้ำน่านให้เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการหรือสาธารณะประโยชน์เท่านั้น

